

Psykologiens historie og utvikling

Hovedområdet handler om hvordan psykologien har utviklet seg fra å være «læren om sjelen» til å bli «studiet av bevisstheten, opplevelse og atferd». Det dreier seg om hvordan menneskekunnskap og vitenskapelig basert psykologi er blitt et eget og omfattende fagområde.

MÅL FOR OPPLÆRINGEN ER AT ELEVEN SKAL KUNNE

- gjøre rede for hovedtrekk i psykologiens utvikling fra filosofisk tenkning til dagens vitenskapelige og anvendte psykologi (kapittel 1)
- gjøre rede for parapsykologi som fenomen (kapittel 1)
- gi en oversikt over viktige temaer i psykologisk grunnforskning og i anvendt psykologi (kapittel 2)
- forklare forskjellen mellom samfunns- og naturvitenskapelig tilnærming til faget (kapittel 2)

Gjennom tidene har interessen for det menneskelige vel alltid vært til stede, og denne interessen har handlet om å finne svar på hvorfor vi mennesker er som vi er, og hvorfor vi gjør som vi gjør. Mange har jaktet på svaret. Kunne det være noe iboende i oss, sjelen, som ga grunnlaget for handlingene våre? Noen fant svar i religionen, der det ble lagt vekt på at sjelen er gudskapt og handlingene gudgitt. Andre fant svar i filosofien og prøvde å tenke seg fram til hva svaret på menneskets gåte kunne være. Ingen av disse forklaringsmå-

tene ga konkrete svar. Etter hvert kom det i gang mer systematisk arbeid for å forklare menneskets sjel og det den førte til av ulik atferd. De første svarene bar nok i høy grad preg av gjetninger, men etter som tiden gikk, ble flere og flere fakta knyttet til de ulike forklaringene. Utvikling av psykologien, «læren om sjelen», var i gang, og i de to første kapitlene i denne boka skal vi se litt på det som har skjedd – fra begynnelsen med den forholdsvis enkle sjelelæren til dagens vitenskapelige forståelse og praktiske anvendelse av faget.

1

Vår psykologiske hverdag

Hva er psykologi?

Hva gjør en psykolog? Spørsmålet gir deg kanskje noen tanker. I aviser, magasiner, på fjernsyn, på Internett og i radio dukker det daglig opp spørsmål som har med psykologi å gjøre. Vi hører at psykologer uttaler seg om personer som er anklaget for å ha begått forbrytelser, eller de forteller hvor godt eller dårlig et oppvekstmiljø er. De kan uttale seg om årsakene til at noen mennesker blir voldelige, andre ikke, og de mener at de kan påvise betydningen av opplevelser i barndommen for senere personlighetsutvikling. Eller kanskje tenker du ikke på noe av dette i det hele tatt, men på en venn eller en slektning som aldri har lest en psykologibok, men som du vet er flink til å leve seg inn i og forstå andre menneskers handlemåte, tanker og følelser. Ja, for psykologi er også noe så hverdagslig og alminnelig som det å ha evne til forståelse og innlevelse – det å forstå egne og andres handlinger, tanker og følelser. Det er kanskje nettopp denne evnen og dette ønsket om å forstå mer av oss selv og andre som gjør at vi får lyst til å studere faget psykologi?

Og så denne nysgjerrigheten omkring livet: Hva er grunnen til at vi er som vi er? Hvorfor er jeg jeg og du du? Dette har gjennom alle tider opp tatt menneskene, i noe forskjellig grad. I dette kapitlet kan du lese om hvordan denne interessen har utviklet seg, og hvordan psykologien har utviklet seg fram til i dag.

Både når det gjelder utseende og atferd har du en del likheter med foreldrene dine.

La oss begynne her: Hva er det som har gjort at du er blitt slik du er? Og hva er det som har gjort at andre er blitt slik de er? For selv om vi har en del likheter, er vi også ganske forskjellige! Det kan vi lett bli enige om. Det kan derimot være vanskeligere å gi en klar beskrivelse av hva disse ulikhetene egentlig består i, og enda vanskeligere å si noe om årsakene til at vi har utviklet oss til å bli ulike. Arveanlegg er utvilsomt en del av forklaringen. I det ytre ligner vi på våre foreldre, våre søsken og på noen av våre fjernere slektninger.

Men også på det psykologiske området, altså de prosessene som gir grunnlaget for atferden vår, har vi slike nedarvede likheter. Det kan for eksempel gjelde temperament og følelser. Som moren din har du kanskje lett for å bli rørt når du hører om eller opplever noe trist. Som broren eller søsteren din har du lett for å bli sint når du blir ertet. Sannsynligvis er dette nedarvede egenskaper, men vi kan ikke helt utelukke at de er lært. Siden broren eller søsteren din har det på samme måte, kan det tenkes at slik oppførende atferd er blitt belønnet i din familie, og at du ikke ville ha blitt slik om du hadde vokst opp i en annen familie. Evnen til lett å bli rørt er du derimot definitivt alene om i søskenflokket, og da er det vanskelig å tenke seg at den er lært. Det er ikke usannsynlig at arv har spilt en vesentlig rolle for at du har fått akkurat denne egenskapen. Som du forstår, har vi nå begynt å drøfte hvorfor vi mennesker handler, føler og tenker slik som vi gjør. Her ligger nettopp grunnlaget for det som ender opp som atferden vår, det som vi kaller psykologi. Og som vi skal se videre, ligger mye av grunnlaget for dette i psykologien.

Psykologi – læren om sjelen

Psykologi kommer av *psykhe*, som betyr sjel, og *logos*, som betyr lære. Altså blir psykologi det samme som læren om sjelen. I vår tid blir psykologi forklart som *vitenskapen om atferd og mentale prosesser*. Med atferd mener vi alle former for handlinger vi gjør, og alle de forskjellige reaksjonsmønstrene vi har – altså alt vi gjør, inklusiv tale. Med mentale prosesser mener vi tanker, følelser, behov og motiver som ligger bak handlingene våre.

La oss se litt nærmere på denne definisjonen. Psykologien forsøker å beskrive og forklare atferden vår eller handlingene våre, Det kan være handlinger som det å gå eller løpe, smile eller le, eller det at vi rødmer eller begynner å svette i bestemte situasjoner. Men psykologien nøyer seg ikke med å studere selve atferden. Også de mentale prosessene som ligger bak, forsøker en å studere. Psykologien prøver å forklare *hvorfor* vi handler som vi gjør. Problemet er at disse mentale prosessene ikke kan observeres direkte. Vi kan ikke direkte se hva slags motiv en person har, men ut fra atferden hans eller hennes kan vi gjette eller tolke oss fram til det. Gjennom systematiske studier kan vi likevel skaffe oss stadig klarere oppfatninger av sammenhengene mellom atferd og de mentale prosessene som ligger til grunn for atferden. Faget psykologi handler i stor grad om dette. Men du kommer snart til å oppdage at psykologi ikke er noe entydig begrep; det finnes mange ulike innfallsvinkler, det som iblant kalles perspektiv, til forståelse av det. Og resultatet er en rekke ulike psykologiske retninger – retninger som er avhengige av hva man mener er det mest sentrale i en persons utvikling. De forskjellige retningene har festet seg ved ulike sider hos mennesket. Noen retninger er mest opptatt av den følelsesmessige utviklingen, andre legger mer vekt på det kognitive, det vil si hvordan vi utvikler evnen vår til å tenke. Andre igjen interesserer seg mer for hva det er som får oss til å endre atferd, og hvordan vi kan påvirke andres atferd og tanker. Måten fagfolkene studerer mennesker på og forklarer det de finner, vil også være forskjellig. Om dette kan du lese mer utover i boka.

kognitiv – som gjelder tanke og innsikt

1. **Hva tenker du når du hører ordet psykologi?**
2. **Kan du finne noen eksempler på saker du har lest om eller sett på fjernsyn der temaer innenfor psykologien har vært tatt opp?**

Psykologi betyr læren om sjelen. Psykologi er vitenskapen om atferd og mentale prosesser. Med atferd mener vi alle former for handlinger vi gjør, og alle de forskjellige reaksjonsmønstrene vi har – altså alt vi gjør, inklusiv tale. Med mentale prosesser mener vi tanker, følelser, behov og motiver som ligger bak handlingene våre.

Fra filosofisk tenkning til psykologi

Antikken

I antikken (700 f.Kr.–500 e.Kr.) ble betegnelsen psykhe brukt om sjelsliv, og i det gamle Hellas var filosofien opptatt av menneskets sjelsliv. Filosofen Sokrates (470–399 f.Kr.) mente at sjelen er evig. Den tilhører en annen verden og hadde et liv også før vi ble født. Da visste sjelen alt og så alt klart. Eleven til Sokrates, filosofen Platon (427–347 f.Kr.), hevdet at kropp og sjel var atskilt, og at sjelen derfor var fri. Filosofen Aristoteles (384–322 f.Kr.) mente derimot at sjelen har en begrenset frihet, og at man måtte se på kroppen og sjelen mer som en helhet. Sjelen er evig og tilhører egentlig en annen verden enn det kroppen gjør. Slik hadde Aristoteles et dualistisk menneskesyn. Her finner vi på mange måter en tidlig begynnelse på psykologiens utvikling.

Dualisme – man trenger to ufor-
enlige grunnbegre-
per for å forklare
tilværelsen, f.eks.
kropp og sjel. **Duo** er
latin og betyr to.

Middelalderen og renessansen

I perioden fra 500 til 1500 e.Kr., det som kalles middelalderen, var de styrende – konger, fyrster og kirken – veldig opptatt av hvem som skulle ha makten. Det var stadig kriger og trefninger, og store ressurser ble brukt i kampen mot islam, korstogene. Samtidig var jordbruket i sterk utvikling, og folk flest hadde nok med å brødfø seg og sine. Men mot slutten av middelalderen, fra 1300-tallet og videre utover, ble man igjen opptatt av sjelen og dens betydning. De lærde prøvde å forstå sjelens betydning. Dermed stod de med et grunnleggende spørsmål: Hvilke kunnskaper trenger vi for å kunne forstå menneskets tanker og handlinger? Her vendte tenkerne tilbake til arven fra det gamle Hellas, og i renessansen (ca. 1400–1700) tok man opp igjen forsøket på å forstå sjelen. Det var i hovedsak to sett forklaringer som ble brukt: på den ene siden *mekanisme*, på den andre *vitalisme* og *dualisme*.

Isaac Newton
(1642–1727).

Mekanisme betydde i denne sammenhengen at det som skjer i verden, også menneskelig atferd, kan forklares ved at et menneske er et system av mange sammensatte deler som fungerer etter fysiske lover. Dette hadde man sett gjaldt i studiet av himmellegemer (Galileo Galilei) og i forholdet mellom fysiske gjenstander (Isaac Newton), og nå trodde man at også menneskelig atferd kunne uttrykkes på tilsvarende vis, gjennom naturvitenskapelige lover. Utviklingen i naturvitenskapen utover på 1600- og 1700-tallet ga grunnlag for denne forståelsen. Hjertet, som tidligere av mange var sett på som «sjelens bolig», ble nå beskrevet som det det var: en sentral del av blodløpet. Men om mekanismen slik ga et utgangspunkt for forståelse av menneskets atferd, var det vanskelig å komme lenger og gi en forklaring som kunne støtte opp under dette.

Descartes [de'kart]

René Descartes
(1596–1650).

Vitalismen var på mange måter en reaksjon mot det mekanistiske synet. Vitalistene hevdet at alt liv inneholder en energikilde, sjelen, og at sjelen har i seg aktive krefter som ikke kan forklares ved hjelp av mekanikk og naturlover. Men det var vanskelig å beskrive hva denne livskraften virkelig var for noe, annet enn en energikilde som er til stede hos individet.

Dualisme var også en reaksjon mot mekanismen, men dualismetilhengerne gikk lenger enn vitalistene. Dualistene la større vekt på forholdet mellom kropp og sjel. De så på dette som to klart atskilte deler som måtte ses i sammenheng. Filosofen René Descartes var den som klarest understreket dette med to atskilte deler: på den ene siden sjelen (og det psykiske), på den andre siden kroppen (og det fysiske). Descartes skilte mellom en *sjelelig* del, som kjennetegnes ved bevissthet, og en *fysisk* del, som kjennetegnes ved verden omkring oss. De to delene er ikke atskilt, men er avhengige av hverandre og eksisterer i et gjensidig forhold til hverandre.

Psykologien fra 1750

rasjonell – fornuftig,
formålstenlig

irrasjonell –
fornuftsstridig,
ufornuftig

intellekt –
menneskets for-
stand, fornuft og
evne til rasjonell
tenkning

Fakultetspsykologi

Fra 1750-årene var interessen for sjelen stigende. Mange var opptatt av hvilke oppgaver den hadde (funksjon), og hvordan den var satt sammen (struktur). Sjelelivet ble beskrevet etter hvilke *evner* eller *krefter* (latin: *fakulteter*) sjelen hadde, og dette var sentralt i det som senere ble kalt *fakultetspsykologi*. Man tenkte seg at sjelekraftene kunne deles i to hoveddeler. Den ene hoveddelen av sjelen er den rasjonelle delen, *erkjennelsen*, det vi kan vite, innse og forstå. Her ligger forstanden og fornuften og vår tenkende evne (intellektet). På den andre siden har vi så den irrasjonelle delen: *drifter, følelser og vilje*. Her ligger også religiøse lengsler og ønsket om noe helt og fullkomment. Disse to hoveddelene er avhengige av hverandre.

Noen prøvde å dele sjelen inn i tre områder: *intellekt, følelse og vilje*, og satte opp lister over de funksjonene sjelen har på hvert av disse tre områdene slik de tenkte seg det hang sammen. Denne måten å beskrive sjelen på er nå forlatt, men fremdeles kan vi se spor av den i psykologien. Skillet mellom *oppfatning og tenkning* (kognisjon) på den ene siden og *behov og følelser* (motivasjon/emosjoner) på den andre har sitt opphav i denne fakultetspsykologien.

Empirisme og assosiasjonisme

Filosofen Descartes (se ovenfor) mente sjelens innhold ble uttrykt gjennom det vi kunne være bevisst om, det vi kunne tenke på. Bevisstheten er tilgjengelig for observasjoner, og dermed blir det mulig å samle kunnskaper om den. Dette ble også utgangspunktet for psykologien fra 1700- og 1800-tallet. Det ser vi i de filosofiske retningene empirisme og assosiasjonisme, som vi finner igjen i den «nye» psykologien.

Empirismen bygger på vitenskapelige undersøkelser av et problem. Bildet er fra ca. 1840.

empiri – erfaring, erfaringslære
assosiasjon – tankeforbindelse mellom sanseinntrykk

Empirismen bygger på vitenskapelige undersøkelser av virkeligheten. All kunnskap kommer fra virkelige erfaringer gjennom sanseinntrykk, dvs. noe vi har observert. I empirismen er det en klar skepsis mot tanken om at noe er medfødt, altså er en del av bevisstheten *før* vi har gjort erfaringer gjennom observasjoner.

Assosiasjonismen beskriver hvordan ulike tanker henger sammen og kan kombineres slik at en tanke fører videre til en annen, og så til andre deretter. At tenkningen kunne deles opp i en rekke ulike tanker, og at det var en sammenheng mellom dem, førte til at man nå tenkte seg bevisstheten som en samling av mange forskjellige deler.

Aristoteles mente at dersom sanseinntrykk ligner hverandre, skjer samtidig eller står i klar kontrast til hverandre, vil det være med og gjøre assosiasjonene enklere. (Hvordan dette konkret foregår, står det mer om i kapittel 4.) Psykologene tok fatt i disse assosiasjonsreglene fra Aristoteles og prøvde å forklare hukommelse og tenkning ved hjelp av de samme reglene. Når vi har oversikt over hvilke sanseinntrykk som fører til hvilke assosiasjoner, har vi også en bakgrunn for å forstå hvordan atferd utvikler seg. Dermed kunne assosiasjonismen forklare forskjellige psykologiske fenomener, f.eks. hukommelse og tenkning, mer moderne og vitenskapelig enn det fakultetspsykologien gjorde. Den bygde mest på antakelser.

Ta utgangspunkt i noe konkret, f.eks. en karamell. Kanskje får du da en tanke om barne-tv, og tenker du på barne-tv, dukker kanskje Sesam stasjon opp. Og med Sesam stasjon, toget de brukte, jernbanen, en reise du har vært på ... osv. Finn selv et par konkrete startpunkter. La tankene gå bakover – se hvor langt du kommer, hva du kommer på. Slik assosierer du, lar tanke følge tanke.

Psykologien fra rundt 1850

Vitenskapelig psykologi

Utover på 1800-tallet ble den moderne psykologien utviklet. Assosiasjonismen hadde gjort at det ble stilt andre og mer vitenskapelige krav til kunnskap: Dersom noen kommer med en påstand, må den testes slik at vi kan se om den stemmer, gjerne gjennom flere forsøk. Resultatet av slike forsøk måtte en da dele med andre slik at de også kunne etterprøve disse forsøkene om de ville det. Særlig i Tyskland ble dette gjort. Der så de nå nærmere på psykologiske prosesser i et forskningslaboratorium. Siden grunnlaget for psykologisk forståelse var knyttet til erfaringer som ble gjort gjennom sansene, var man i starten spesielt opptatt av sammenhengen mellom sanseintrykk (stimuli) og oppfatning: Hva skal til for at vi skal oppfatte forskjellige sanseintrykk? Videre studerte man oppmerksomhet, reaksjonstid, assosiasjoner, hukommelse og følelser. Hensikten var å finne fram til de sentrale og mest grunnleggende elementene i bevisstheten. Dersom man fikk til det, kunne man eventuelt bruke denne kunnskapen til å prøve å forstå hvorfor menneskets psyke utvikler seg som den gjør. Det nye var at dette skjedde gjennom kontrollerte forsøk. Mange forskere dro til Tyskland for å oppleve denne nye vitenskapelige psykologien.

Charles Darwin
(1809–1882).

Parallelt med dette skjedde det en del andre ting som fikk betydning for utviklingen av psykologien. I 1859 kom Charles Darwin med sin teori om artenes opprinnelse, og her ble det understreket at det ikke er noen grunnleggende forskjell på dyr og mennesker, verken fysisk eller psykisk. Det psykiske er, som alt annet, et resultat av en langvarig utvikling og bør studeres for å finne mulige lovmessigheter. Nå kunne man studere dyrenes atferd, og de lovmessighetene man fant der, gjaldt sannsynligvis også for menneskene. Slik ble det tenkt.

I England studerte Galton fysiske og psykiske variasjoner hos mennesker: Skyldes forskjellene arv, eller er det påvirkninger fra miljøet som er grunnen – eller kanskje en kombinasjon? Dette ga økt interesse for studiet av individet og miljøet, som er blitt mer og mer sentralt innenfor psykologien.

I Frankrike utarbeidet Binet intelligenstester der man i stor grad var avhengig av statistikk for å kunne forklare menneskelige forskjeller. For å kunne bearbeide alle resultatene fra de forskjellige undersøkelsene trengtes det statistiske metoder. Slike metoder ble utviklet som en del av den nye psykologien mot slutten av 1800-tallet. Den vitenskapelige psykologien var opptatt av å finne svar på psykologiske spørsmål som kunne være vitenskapelig korrekte. Man gjennomførte for eksempel en rekke undersøkelser av ulike menneskelige egenskaper, og man oppdaget forskjeller som nå kunne uttrykkes i tall og bearbeides statistisk. Eventuelle forsøk kunne etterprøves og sammenlignes slik at man nå hadde et mer vitenskapelig grunnlag for arbeidet enn tidligere.

En sulten katt kan lære seg hvordan den får tak i maten. Hva vil den gjøre her, tror du? Den amerikanske psykologen Edvard Thorndike er kjent for sine forsøk med katter.

Funksjonalismen

Også i USA var psykologien i utvikling. Med bakgrunn fra Darwins utviklingslære dreide nå interessen for sjelelivet fra sjelens struktur, altså bevissthetens innhold, til hvordan det kunne si noe om menneskets tilpasning til miljøet. Psykologene var opptatt av hvilke handlinger og dermed hvilken atferd som fungerte best i forskjellige sammenhenger. Videre var de opptatt av hvilken funksjon ulike reaksjoner og ulik atferd har til hverandre, f.eks. sammenhengen mellom intelligens og tilpasning til miljøet. Interessen for funksjonene gjorde at denne retningen fikk navnet *funksjonalisme*. Det var også psykologer innenfor denne retningen som utvidet det psykologiske fagområdet til også å gjelde dyrs atferd, individuelle forskjeller, læring og tilpasning.

Sentrale spørsmål for funksjonalistene var derfor hva som er medfødt og instinktivt, og hva som er miljøbestemt eller lært. Darwin hadde jo påvist at mennesket og dyrene er mer like enn man tidligere hadde tenkt. Dette gjorde at interessen for studiet av dyrs atferd økte; forskerne kunne jo se sammenhenger mellom atferd hos dyr og atferd hos mennesker. Særlig innenfor temaet læring var det mange som mente å kunne se sammenheng, og dette førte til at man mot slutten av 1800-tallet fikk begynnelsen på det vi kan kalle moderne læringspsykologi. I USA var det særlig Edvard Thorndike med sine katteforsøk og i Russland Ivan Pavlov med sine hundeforsøk som var representanter for dette. Thorndike gjorde blant annet forsøk der han plasserte en sulten katt i et bur som den kunne komme ut av ved å dra i en snor eller trå på en hengslet del som var forbundet med låsen på døra. Utenfor døra var det mat. Til å begynne med romsterte katten rundt i buret til den tilfeldigvis kom borti utløsermekanismen. Neste gang den ble sperret inne, gikk det litt kortere tid før den klarte å komme seg ut. Til slutt kom den riktige reaksjonen umiddelbart; katten hadde lært. Her ser vi altså et eksempel på hvordan tilfeldig atferd etter hvert resulterte i en tilpasset atferd, som fungerte best for katten i dette miljøet. Pavlovs hundeforsøk kan du lese mer om på side 000.

Abnormalpsykologi

Også i Europa skjedde det endringer. Mot slutten av 1800-tallet økte interessen for det uforklarlige og usedvanlige. Man ble også mer opptatt av avvikende atferd og hva som var bakgrunnen for den. Det unormale kom i søkelyset. Studiet av avvik ble kalt *abnormalpsykologi*, og man prøvde å finne ut hvordan slike unormale avvik kunne rettes på. Abnormalpsykologi gjelder avvik i atferd, tankemønster og følelser.

Hysteri er et godt eksempel på slik avvikende atferd. Det var en psykisk lidelse man ikke helt visste bakgrunnen for. Nå prøvde man å kurere hysteri med hypnose. Hypnose ble også brukt på andre nevroses. Her var det den franske legen Jean-Martin Charcot som var den ledende. Interessen var stor, og en av dem som dro til Paris for å lære om disse nye behandlingsmåtene, var den østerrikske legen Sigmund Freud. Kanskje psykologien må være noe mer enn bare studiet av atferd? Det spørsmålet ble nå

abnormal – det som er avvikende fra det (statistisk sett) normale

nevrose = en psykisk lidelse

nevrotisk – som har sammenheng med nevroses

Jean-Martin Charcot holder en forelesning om en kvinnelig pasient som hadde fått diagnosen hysteri.

svært aktuelt. Freud begynte å spekulere på om vi ikke må lete etter årsakene til atferden hos mange mennesker i underbevisstheten. Tanker og erfaringer om dette tok Freud med seg videre, og de ble sentrale da han siden utviklet metoder for å kurere psykiske lidelser, *psykoanalysen*. Arbeidet til Freud var omfattende og grunnleggende. Det fikk stor betydning og gjorde at studiet av personligheten (se kapittel 6) ble svært viktig utover på 1900-tallet.

Psykologien 1900–1950

Psykoanalysen

Utover på 1900-tallet skjedde det en videreføring og utvikling av psykoanalysen. Gjennom arbeidet med å kurere nevrosener var Freud kommet til at psykologiske konflikter måtte være årsaken til nevrosener – ting som pasienten selv ikke var klar over. Ofte skyldtes disse konfliktene forbudte ønsker og drifter, spesielt av seksuell karakter. Dette var da ønsker som barnet hadde hatt i tidlige faser av utviklingen. Freud ble dermed overbevist om at det ubevisste, det seksuelle og den tidlige barndommen har en sentral plass når det gjelder utvikling av nevrosener. For å kunne finne disse årsakene utviklet Freud *den psykoanalytiske metoden*, der han gjennom samtaler prøvde å finne tilbake til de opprinnelige konfliktene. På det viset kunne han få tydeliggjort problemet og slik befri pasienten.

I sitt videre arbeid fant Freud tilsvarende ubevisste prosesser hos ikke-nevrotiske personer. Drømmer, forsnakkelser og forglemmelser var eksempler på at det ubevisste var ganske viktig for personligheten. Freud mente det var et motsetningsforhold mellom det bevisste og det ubevisste, og at denne «kampen» var det sentrale i all psykologisk utvikling. Den ble dermed også hans grunnlag for å forklare menneskets utvikling av personligheten.

Mange opplevde Freuds arbeid som helt epokegjørende, og flere tok fatt i hans tanker og førte dem videre. Etter hvert var det imidlertid en del psykologer som syntes fokuseringen på det seksuelle og driftene ble overdrevet. Uten å gå bort fra det sentrale i Freuds tenkning mente de at man heller burde konsentrere seg mer om individets selvstendighet og hvordan den utviklet seg i det miljøet der den enkelte vokste opp. En som i særlig grad arbeidet med dette, og som selv utviklet nærmest en egen teori for menneskets utvikling, var Erik Homburger Erikson. I kapittel 3, om menneskets utvikling, kan du lese mer om Erikson.

Psykoanalysen er blitt kritisert som metode fordi det ikke ble brukt eksperimenten for å utvikle den. Den bygger bare på de praktiske erfaringene man gjorde i behandlingsarbeidet med pasienter. Likevel regnes psykoanalysen som en sentral retning innenfor 1900-tallets psykologi.

Atferdspsykologien (behaviorismen)

Blant de psykologiske retningene som dukket opp etter århundreskiftet, var kanskje *atferdspsykologien* eller *behaviorismen* (behavior = atferd) den viktigste. Andre retninger la stor vekt på bevisstheten i sitt arbeid med psykologien. Utgangspunktet for atferdspsykologene var at studiet av bevisstheten *ikke* burde være det sentrale. Ingen hadde jo klart å gi noen entydig definisjon av bevisstheten – hva den egentlig er, og hva den består av. Psykologen John B. Watson (1878–1958), som grunnla atferdspsykologien, mente derfor det ville være riktigere å legge vekt på studiet av atferden. Man kunne studere atferden til dyr og så ved hjelp av ulike forsøk finne fram til sammenhenger som kunne overføres til mennesker.

Helt sentralt i disse studiene ble sammenhengen mellom forskjellige sanseintrykk (stimuli) og den atferden (responser) de førte til. Watson mente at all atferd kunne beskrives ut fra det han kalte stimulus-responsforbindelser (S-R-forbindelser), slik vi eksempelvis ser det i tilknytning til reflekser. Blåser noen deg på øyet (stimulus), gjør det at du blunker (respons). Det var disse sammenhengene atferdspsykologene (behavioristene) var opptatt av. Når atferden endres, har det skjedd en læring. Atferdspsykologien ble derfor av mange kalt læringspsykologi og ga et grunnlag for å utarbeide teorier om hvordan læring foregår. Den ble etter hvert den dominerende retningen innenfor psykologien, og det var særlig i årene før og etter 2. verdenskrig den hadde sin virkelige storhetstid. En av de sentrale atferdspsykologene var B.F. Skinner. Hans forskning kan du lese mer om i kapittel 8.

stimulus (flertall: stimuli) – inntrykk, påvirkning
respons – svar, reaksjon

Hvis du får et slag på undersiden av kneet (stimulus), vil foten din sparke oppover (respons). Dette er en av de medfødte refleksene våre.

gestalt (tysk ord) =
form, helhet,
meningsfullt hele

Sjimpanser har vært
mye brukt i atferds-
studier.

Gestaltpsykologien

Gestaltpsykologien ble grunnlagt i Tyskland av en gruppe forskere, blant dem Max Wertheimer (1880–1943). Disse forskerne tok assosiasjonismen (se side 12) som sitt utgangspunkt. Teori en for assosiasjonismen sa at grunnlaget for utviklingen lå i sammenkoblingen av enkle sanseinntrykk. Nå stilte disse forskerne spørsmål om dette virkelig var det mest sentrale.

Gestaltpsykologene mente at vi ikke kan oppfatte omgivelsene som en sum av enkle enheter. De må i stedet oppfattes som organiserte *helheter* med struktur og form. For eksempel vil et musikkstykke virke nokså meningsløst hvis vi *bare* legger vekt på de ulike tonene som stykket består av, og ikke på at disse skal etterfølge hverandre i et bestemt tempo og i en bestemt rekkefølge.

Gestaltpsykologene mente det var en del prinsipper for organisering av sanseinntrykk som gikk igjen. Ut fra disse prinsippene, som de kalte *gestaltfaktorer*, kunne sanseinntrykkene organiseres i *helheter*. Dette skulle også gjelde for hukommelse, tenkning og problemløsning. Her var gestaltpsykologene i motsetning til atferdspsykologene, som forklarte læring og atferd som et resultat av enkle stimulus-respons-forbindelser (påvirkning og reaksjon-sammenhenger). Dette viste gestalttilhengerne ved dyreforsøk der sjimpanser lærte gjennom en helhetlig oppfatning av situasjonen, ikke ved stimulus-respons-forbindelser ved prøving og feiling.

EKSEMPEL:

Gestaltpsykologen Wolfgang Köhler gjennomførte eksperimenter med sjimpanser. Apen Sultan viste da at han kunne løse problemer. For å få tak i en banan som lå utenfor rekkevidde, prøvde apen å nå bananen med en stokk. Denne atferden fungerte ikke. For å klare det, måtte Sultan sette sammen to stokker, slik at bananen kom innenfor rekkevidde.

Dette kunne skje plutselig, og det virket som apen oppdaget *helheten* i situasjonen: For å nå bananen måtte han bruke begge stokkene. Dette til forskjell fra katten til Thorndike, som gjennom prøving (S) og feiling (R), etter flere forsøk oppdaget sammenhengen mellom en bestemt snor og tilgang på mat.

Du kan lese om kognitiv psykologi på side 35

Psykologi nærmere vår tid

Fram mot midten av 1900-tallet ble både atferdspsykologi, psykoanalyse og gestaltpsykologi mindre dominerende. Psykoanalysen ble erstattet av det som nå kalles *psykodynamisk teori*. Dette kan du lese mer om på side 34. Gestaltpsykologien finner vi nå spor av i kognitiv teori og en del sosialpsykologiske teorier.

Etter 2. verdenskrig, fra ca. 1950, økte tydelig interessen for psykologiske spørsmål og for psykologien som fag. I takt med at folk fikk det materielt bedre, kom det nå spørsmål om hvordan en kunne få det bedre også psykisk. Hvordan kunne hver enkelt få brukt seg selv, sine evner, ferdigheter og muligheter på en best mulig måte? Interessen for det ekte menneskelige kom nå i fokus. Hva er det som kjennetegner oss mennesker og skiller oss fra dyrene? Et resultat av alt dette var at det ble det lansert en ny psykologisk retning rundt 1960 i USA, *den humanistiske psykologien*. Den var i utgangspunktet en motpol til psykoanalysen og atferdspsykologien, for de la liten vekt på den frie viljen og på mennesket som enkeltindivid med egne evner og egenskaper. Dette ønsket de humanistiske psykologene nå å gjøre noe med. De la større vekt på å studere det som hadde særlig betydning for hver enkelt av oss og hva som var nødvendig for at vi skal kunne utvikle oss på best mulig måte. Psykologen Abraham Maslow var en hovedperson innenfor den humanistiske psykologien. Du kan lese mer om Maslow i kapittel 5.

Stadig mer av tida vår blir brukt foran en pc eller på tjenester som er tilgjengelige via mobiltelefoner.

Og dermed er vi framme ved dagens psykologi og hvordan mennesker i vår tid møter den. De siste årene har vært preget av en voldsom teknologisk utvikling, og det som for mange i dag er en naturlig del av hverdagen – kanskje særlig Internett og mobiltelefoni – var det tidligere bare noen få som hadde tilgang til. Mange mennesker, deriblant også barn og unge, opplever nå en helt annen livssituasjon, der kontakten mennesker imellom er helt forandret. Kommunikasjonen skjer nå mer og mer via Internett, der sosiale medier som Facebook, MySpace, LinkedIn og Twitter stadig får større betydning. Dette er en utvikling vi fremdeles bare er ved begynnelsen av, og vi vet lite om hvilken betydning den vil kunne få for den enkelte og for samfunnet. Vi vet heller ikke hvilken plass psykologien kan få i dette, men den er der. De forskjellige psykologiske retningene fungerer som grunnlag for dagens vitenskapelige og anvendte psykologi. Det kan du lese om i neste kapittel.

Hvilke fordeler og ulemper ser du ved å kommunisere med venner gjennom tekstmeldinger og på Facebook, sammenlignet med det å møte dem ansikt til ansikt?

En oversikt over psykologiens utvikling

Periode/årstall	Hovedsyn / sentrale retninger i psykologien	Sentrale personer
ANTIKKEN (CA. 700 F.KR.– 500 E.KR.)	Menneskets sjelsliv står sentralt. Sjelen (psykhe) er evig.	Sokrates: Sjelen er evig og har et liv før fødselen der den vet alt og ser alt Platon: Kropp og sjel er atskilt, og sjelen er fri Aristoteles: Kropp og sjel er en helhet, sjelens frihet er begrenset
MIDDELALDER (CA. 500–1500) OG RENESSANSE (CA. 1400–1700)	Lærde forsøker å forstå sjelens betydning, for å så forstå menneskets tanker og handlinger. I renessansen oppstår to hovedforklaringer: mekanisme og vitalisme/dualisme	Galileo og Newton: Et mekanistisk syn på mennesket som et system av sammensatte deler som fungerer etter fysiske lover Descartes: Skiller mellom sjelen og legemet
PSYKOLOGI FRA 1750 TIL 1850: <ul style="list-style-type: none"> Fakultetspsykologi Empirisme Assosiasjonisme 	<p>Sjelen består av krefter (fakulteter) delt i en rasjonell og en irrasjonell side (fakultetspsykologi)</p> <p>Vitenskapelige undersøkelser av virkeligheten (empirisme)</p> <p>Tenkning og atferd kan forklares ved at sanseinntrykk kombineres (assosiasjonisme)</p>	<p>Reid: Laget liste over 40–50 fakulteter</p> <p>Bacon, Locke, Hume: All kunnskap kommer gjennom erfaringer</p> <p>Locke: Hvordan tanker kan kombineres</p>
PSYKOLOGI FRA 1850 TIL 1900: <ul style="list-style-type: none"> Vitenskapelig psykologi Funksjonalismen Abnormalpsykologien 	<p>Psykologiske prosesser blir studert gjennom systematiske forsøk i laboratorier (vitenskapelig psykologi)</p> <p>Sammenhengen mellom psykologiske funksjoner, f.eks. intelligens og tilpasning (funksjonalisme)</p> <p>Interesse for det uvanlige, som psykiske lidelser, nevroser (abnormalpsykologi)</p>	<p>Fechner, Helmholtz: Psykologisk kunnskap gjennom eksperimenter</p> <p>Galton, James, Cattell: Individuelle forskjeller, psykologiens praktiske anvendelse</p> <p>Charcot, Freud: Hvordan bl.a. hypnose kan helbrede nevroses</p>
PSYKOLOGI FRA 1900 TIL 1950: Psykoanalysen Atferdspsykologi (behaviorisme) Gestaltpsykologi	<p>Psykoanalysen er en metode for å finne årsaker til nevroses som bunner i en psykologisk konflikt</p> <p>All atferd kan beskrives ut fra S-R-forbindelser. Når atferd endres, har det skjedd læring</p> <p>Sanseinntrykk samles i organiserte helheter (gestalter) med struktur og form. Læring skjer gjennom en helhetlig oppfatning av en situasjon</p>	<p>Freud: Det ubevisstes rolle i helbreding av nevroses</p> <p>Watson, Skinner: Læring gjennom stimulus-responsforbindelser</p> <p>Wertheimer: Psykologiske fenomener må forstås som helheter</p>
PSYKOLOGI ETTER 1950: Humanistisk psykologi	Hva som skal til for at et individ skal utvikle seg best mulig ut fra evner og egenskaper. Stor vekt på den frie viljen	Maslow: Ulike behov i et hierarki Rogers: Utvikling av selvbilde for tilpasning

Russeren Nicolay Surov, kjent for å ha uforklarlige, magnetiske egenskaper.

«Det er mer mellom himmel og jord ...

... enn de fleste andre steder.» Denne litt spøkefulle «loven» ble uttalt av presidenten i Dusteforbundet, en organisasjon som i mange år hadde fast spalte i Dagbladet. I denne sammenhengen skal vi likevel forlate det spøkefulle og se mer på en del av det som finnes, men som ikke så lett lar seg forklare. Både i tidligere tider og i dag er det stor interesse for det overnaturlige. Dels skyldes det at folk synes dette er spennende, og det som er spennende og som folk er opptatt av, blir ofte behandlet i mediene. Du kan knapt åpne et ukeblad uten at det står noe om uforklarlige hendelser, og flere fjernsynskanaler har programmer om det samme. Det er stoff som inngår i disse programmene som delvis er med på å skape grunnlaget for psykologiens mer «dunkle» side.

En rekke teorier prøver å forklare hvordan vi mennesker utvikler oss, til dels også hvorfor ting skjer som de gjør. Samtidig erfarer vi at det er et utall opplevelser og hendelser som ikke så lett lar seg plassere innenfor noen av de kjente teoriene. For å forklare dette trengs det gjerne mer spekulative og til dels fantasifulle teorier, noe som også forklarer hvorfor mange ukeblader og tv-kanaler er forholdsvis sterkt opptatt av dette.

Parapsykologi

Parapsykologi handler om forskjellige mer eller mindre uforklarlige fenomener som noen mennesker hevder de opplever. Vi deler gjerne parapsykologien i hovedkategorier, og de to mest sentrale er *ekstrasensorisk persepsjon (ESP)* og *psykokinese* eller *telekinese*.

Ekstrasensorisk persepsjon

Ekstrasensorisk persepsjon (ESP) handler om «oppfattelse utenom sansene», og her er det spesielt synssansen og hørselssansen det dreier seg om. Synske personer, folk som kan finne vannårer eller som finner ting eller personer som er blitt borte, mener å ha en høy grad av ESP. De vanligste formene som innebærer ekstrasensorisk persepsjon, er *telepati* og *klar-synthet*.

Persepsjon vil si tolkning av sansetrykk.

Noen mennesker hevder å kunne se inn i framtida ved hjelp av en spåkule.

Telepati er det vi ofte kaller tankeoverføring eller tankelesning, og handler om at man klarer å få kjennskap til en annen persons tanker og følelser kun gjennom mental kontakt med denne personen. Dette skjer altså uten bruk av språk, tegn eller annen fysisk kommunikasjon. I flere år har man drevet eksperimenter for å finne ut om telepati virkelig eksisterer, men til nå har man ikke klart det. Den varianten av telepati som tryllekunstnere driver med, er imidlertid *ikke* basert på ESP. Deres form for tankelesning, der de for eksempel kan ramse opp hvilke gjenstander du sitter og holder på, er basert på forskjellige slags triks.

Klarsyn eller *synskhet* (som iblant blir kalt *clairvoyance*) er en evne der man for eksempel kan se inn i framtiden, dvs. beskrive hendelser som skal finne sted, men det kan også handle om å «motta» synsinntrykk (eventuelt sanseintrykk) fra fortiden. *Framsynthet*, eller forutanelse, innebærer at en person med denne evnen kan «se» hendelser før de inntreffer. *Déjà vu*, som er den følelsen du får når du kjenner på deg at denne situasjonen har du vært i før, er også et eksempel på dette. Andre eksempler er profetier, eller spådommer, noe vi finner beskrevet i de fleste religioner. Profetene, altså de som kunne si noe om hvordan framtiden kom til å bli, hadde gjerne en høy status hos keiser, konge eller andre maktpersoner. Man hadde da muligheter til å ta nødvendige forholdsregler enten det dreide seg om kommende uår, angrep fra andre stater e.l.

Selv om det er mange som tror på ESP, er det flere som er av den oppfatning at framsynthet bare er personer som hevder de kan se hva som skjer, men i virkeligheten kun tipper eller gjetter. Og etter en stund glemmer folk alle de gangene «spådommen» har vært feil, men husker de gangene det de sa, stemte. Mange mener derfor at framsynthet i høy grad baserer seg på fantasi og tilfeldigheter, og de møter derfor disse opplevelsene og fenomenene med skepsis. Likevel er det en god del mennesker som uttrykker interesse for ekstrasensorisk persepsjon, og mange har jo selv erfart noe slikt en eller annen gang. Det kan jo være vanskelig å være *for* skeptisk til noe en selv har opplevd. Kanskje har du selv opplevd at du i bestemte øyeblikk har visst hva far, mor eller en annen har skullet si, like før de sier akkurat det. Men nå behøver jo ikke det å være tankelesning. Det kan henge sammen med at du kjenner disse personene så godt, også deres tanker og følelser, at du registrerer en del informasjon før de sier noe, og dermed *vet* hva som kommer før det blir uttalt. Dette blir ofte kalt *subliminal* persepsjon og gjelder den persepsjonen som ligger like under (terskelen for) bevissthetsnivået ditt. Det handler altså om å kunne registrere signaler som er så svake (eller subtile) at vi ikke er dem direkte bevisst. Vi klarer likevel å oppfatte dem rent intuitivt og *vet* derfor hva som vil bli sagt.

subliminal, av
sub- = under,
liminal = terskel
subliminal persepsjon – underbevisst oppfatning
subtil – spissfindig, liten og spesiell

Også i andre sammenhenger kan vi oppleve ESP, om enn noe indirekte. Du har sikkert opplevd at du plutselig og i utgangspunktet helt uten grunn tenker på et annet menneske, og så ser du at når du kommer hjem, ligger det et brev fra vedkommende i postkassen din. Eller det kan være telefonen som ringer, og du tenker: «Det er sikkert Anna som ringer» – og så er det det! Tilfeldigheter, eller ESP?

Dersom det er mulig, kan dere gjennomføre dette eksperimentet i klassen:

En av dere, gjerne en som selv mener og tror at hun eller han har opplevd tankelesning, setter seg ved et bord og tegner en geometrisk figur som består av to elementer (trekant/sirkel; firkant/trekant; firkant/sirkel). På et gitt tidspunkt skal vedkommende tenke hardt og konsentrert på den figuren han/hun har tegnet. Dere andre konsentrerer dere like hardt og prøver «å se» hvilken figur det dreier seg om. Tegn den. Gå gjennom resultatene. Gjenta forsøket med andre figurer, eventuelt også med andre som «medium». Diskuter det dere finner ut.

Parapsykologi handler om forskjellige mer eller mindre uforklarlige fenomener som noen mennesker hevder de opplever. Ekstrasensorisk persepsjon (ESP) vil si oppfattelse utenom sansene. De mest kjente formene for ESP er telepati (tankeoverføring) og klarsyn (synskhet).

Psykokinese

Psykokinese eller telekinese, som det også kalles, er et annet hovedområde innenfor parapsykologien. Det handler om det som skjer når en person kan påvirke omgivelsene – og da særlig gjenstander – ved hjelp av det mentale, altså tankene. Dette er også fenomener som har vært rapportert fra de tidligste tider, og det finnes en rekke eksempler, også av nyere dato. Kanskje er du også selv en som tror på dette: Husker du de gangene du har manglet for eksempel en toer i Yatzy for å få «fire like» og prøvde deg med: *bli 2, bli 2* før du trillet terningen den siste gangen? Og at du fikk 2, hendte nok, men de fleste gangene gikk det ikke, og etter å ha spilt Yatzy en del ganger, opplever nok de fleste at det å «mane» fram en bestemt terningside, er nokså umulig. Men noen mener de får dette til, og de både sier og er av den oppfatning at de har den evnen som skal til. Går du inn på YouTube, kan du finne en rekke videoeksempler som viser dette. Her dreier det seg om observerbare hendelser som er filmet, og som viser hva som skjer. Et vanlig psykokinetisk fenomen er bøyning av skjeer eller å få gjenstander til å sveve. Det er imidlertid litt problematisk at dette er det også mange tryllekunstnere og magikere som får til. Forskjellen er bare at *de* sier at det som skjer, er triks. For å undersøke om det finnes ekte psykokinese, er det gjennomført en rekke vitenskapelige undersøkelser under kontrollerte

Joralf Gjerstad, eller Snåsamannen, er kjent for å kunne helbrede mennesker blant annet over telefonen.

forhold. Her har resultatene vist seg ganske så magre, og jo strengere kontrollen har vært, desto mindre psykokinese er det blitt. Så noe bevis på at psykokinesen virkelig finnes, har man ennå ikke fått.

Psykokinese handler om det som skjer når en person kan påvirke sine omgivelser, og da i særlig grad gjenstander, ved hjelp av det mentale, altså tankene.

Andre fenomener innenfor parapsykologien

Andre fenomener innenfor parapsykologien finnes også. Det er noe som kalles *anomale erfaringer* og handler om det som kalles «ut-av-kroppen-opplevelser», «nær-døden-opplevelser» og «tidligere-liv-erfaringer». Det er tale om opplevelser og erfaringer som mange har gjort, men som det er vanskelig å finne forklaringer på. Den menneskelige hjernen mottar, behandler og oppbevarer så mange impulser at det er vanskelig å forklare hvordan og hvorfor den iblant fungerer som den gjør. Iblant skjer det altså noe som vanskelig kan forklares. Mange prøver å finne forklaringer – psykologisk og medisinsk, og det blir stadig gjort undersøkelser der en prøver å løse parapsykologiske gåter.

poltergeist (tysk)

– bankeånd

poltern = bråke;

geist = ånd

apparisasjon –

syn, tilsynekomst,

åpenbaring

apparisjonal – som

gjelder syner, noe

som åpenbarer seg

Det gjelder også et annet område, det som kalles *apparisjonale fenomener*, og som dreier seg om ånder og spøkelser. Et eksempel på det kan være såkalte poltergeist-fenomener. Dette er et samleord for en rekke mystiske og forstyrrende fenomener som det ikke finnes noen naturlig og tilsynelatende enkel forklaring på. Det kan for eksempel være bankelyder i huset, trapper som knirker uten at noe går i dem, eller bilder som faller ned. Det virker som det er synlige krefter til stede som utløser «bråket», og tidligere trodde mange det var skrømt, gjerne onde ånder, som drev på. Skrømt og onde ånder er det ikke så mange som tror på i våre dager, men hva det er som skjer, har man ennå ikke funnet svar på. Slike fenomener er det mange som er opptatt av. Fjernsynstasjoner sender programmer som handler om dette, ofte med folk som forteller om sine opplevelser.

Hvis du søker på Internett etter «ut-av-kroppen-opplevelser», får du en rekke treff. Les om noen av de erfaringene folk har gjort med denne typen opplevelser, og tenk etter: Har du opplevd noe av det samme?

Anomale erfaringer er blant annet ut-av-kroppen-opplevelser, nær-døden-opplevelser og tidligere-liv-opplevelser. Apparisjonale fenomener handler om ånder og spøkelser.

Når vi sover, kan det åpne for at dypere lag av bevisstheten dukker opp.

Parapsykologi – mulige forklaringer

Det finnes en rekke bøker om parapsykologiske fenomener. Noen av bøkene er mer populærvitenskapelige, andre har en mer direkte vitenskapelig innstilling til spørsmålene. Felles for alle bøkene er at vi ikke finner noen entydige svar på spørsmål som har med det parapsykologiske å gjøre.

Mange mennesker prøver likevel å forklare fenomenene, men like fullt er det tale om spekulasjoner og det mange vil kalle løse teorier. Noen lanserer teorier om at det hele kommer av elektriske hjernefunksjoner som vi i liten grad er oppmerksom på eller kjenner til. Andre forklarer det som skjer, med ukjente faktorer – enten i mennesket selv eller i utenomsanselige sfærer. Med utenomsanselige sfærer mener vi områder som vi ikke kan oppfatte med sansene våre.

Flere prøver å forklare og innordne fenomenene i en mer naturvitenskapelig sammenheng og få det som skjer, til å høre sammen med andre lov-messigheter vi har funnet fram til. For eksempel er det slik at flere forskere forklarer de parapsykologiske fenomenene, f.eks. ESP, som et resultat av senket bevissthetsnivå. Når du sover, har du kople ut det vanlige bevissthetsnivået ditt, og alt det du vanligvis tenker på, er redusert til et minimum. Hjernen hviler. Men samtidig kan dette åpne for at eldre og dypere lag av bevisstheten dukker opp, slik at disse informasjonskanalene når fram til deg, f.eks. i drømmer. Slik sett blir det disse dypere lagene av bevisstheten som bestemmer de parapsykologiske fenomenene.

Andre forskere har en annen teori. De mener at de parapsykologiske fenomenene har sitt utspring i den høyre hjernehalvdelen. Det er der vi har utgangspunktet for følelsene og sjelelivet, som det gjerne blir kalt. Når den venstre halvdelen «hviler», sier disse forskerne, åpner det for at den høyre får muligheter til større aktivitet, og det igjen fører så til forskjellige, uforklarlige opplevelser. En tredje teori eller forklaring tar fatt i det faktumet at parapsykologiske fenomener oppleves forskjellig fra menneske til menneske. Noen har mange og sterke opplevelser, andre knapt noen. Dette kan komme av at det finnes personer som er mer mottakelige enn andre, sier denne teorien. Det innebærer at graden av parapsykologiske opplevelser varierer, ettersom vi mennesker er ulikt utrustet på dette området slik vi er det på andre, f.eks. når det gjelder evner og intelligens.

En interessant forklaring er knyttet til de erfaringene en rekke sosialantropologer har gjort. De har sett at i det vi kaller mer primitive kulturer, der den rasjonelle og logiske tenkningen er annerledes utviklet enn hos oss, finner vi rapporter om et ganske høyt antall parapsykologiske fenomener – betydelig mer enn i vår vestlige kultur, som jo i høy grad framstår som en «logisk» kultur. Vi legger stor vekt på å kunne forklare alle hendelser. Dersom en sammenholder dette med at barn er mer følsomme enn voksne og kvinner mer følsomme enn menn, er det forskere som trekker den konklusjonen at det virker som om den rasjonelle og logiske tenkningen kan være et hinder for at parapsykologiske fenomener dukker opp. Som du sikkert skjønner, er dette et svært vanskelig felt å forske på. Svarene kan ligge flere steder, og det er mange ulike erfaringer og opplevelser som skal passe inn. I tillegg er det et område av livet som også tiltrekker seg en god del suspekte individer, så mulighetene for falskneri og feilinformasjon er derfor store. Like fullt er det, som vi har sett, et område som interesserer svært mange, og det blir stadig drevet omfattende forskning her. Selv om mange mener at vi ikke er kommet så langt i retning av et svar, kan det jo være at det skjer et gjennombrudd i dette tusenåret.

Det finnes så langt ingen gode svar og forklaringer som alle kan være enige om på parapsykologiske fenomener, hvorfor noen mennesker hevder at de har slike opplevelser, og andre ikke.

1. a) Hva forbinder du med faget psykologi?
b) Hva betyr ordet «psykologi»?
2. Hvorfor er det nødvendig å ha kunnskap om psykologiens historie?
3. Psykologi stammer fra filosofisk tenkning i det gamle Hellas. Hvilket syn hadde man på mennesket på denne tiden?
4. Forklar begrepene mekanisme og dualisme.
5. Hvordan fikk naturvitenskapen, blant annet med det Newton fant ut, innvirkning på forståelsen av menneskets sjel?
6. Psykologi handler om både atferd og mentale prosesser. Finn en del eksempler som viser at disse to områdene henger sammen.
- ⊙ 7. Hvordan kunne folks overtro, slik den for eksempel viste seg i middelalderen, hindre utviklingen av psykologien?
8. Finn fordeler og ulemper ved å lage en liste over fakulteter hos mennesket.
9. På hvilke måter ble empirismen og assosiasjonismen en del av den «nye» psykologien?
10. Forskningen til Charles Darwin satte på mange måter et skille i psykologiens historie. Nevn en del av disse måtene.
- ⊙ 11. Lag en liste over det som kjennetegner og karakteriserer vitenskapelig psykologi.
12. Abnormalpsykologien representerer både gode og mindre gode sider i synet på mennesket. Finn fram til noen av disse sidene.
13. Hva kan vi si er det sentrale ved Freuds psykoanalyse?
- ⊙ 14. Finn argumenter som underbygger denne påstanden: «S-R-psykologi er et godt utgangspunkt for å forklare og forstå menneskers atferd.»
15. Nevn ulike former for parapsykologiske områder.
- ⊙ 16. Hva kan det komme av at så få seriøse forskere er opptatt av parapsykologi? Begrunn svaret ditt.
- ⊙ 17. Hvorfor vil opplevelser som hører inn under parapsykologien, ofte være til stede i religiøse bevegelser?
18. Hva kan grunnene være for at forskjellige medier (fjernsyn, ukepresse) er så opptatt av parapsykologiske spørsmål?
- ⊙ 19. En del mennesker virker mer disponert for parapsykologiske opplevelser enn andre. Finn fram til noen forklaringer på dette.
- ⊙ 20. Har du hørt om eller kjenner du til personer som har hatt parapsykologiske opplevelser? Diskuter i klassen.